

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни:
«Цивільне право України (особлива частина)»
на тему:
«Підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань»»

Виконав:

студент групи Пб-11

Слотюк В.

Керівник:

к.ю.н. Гелецька І.О.

Тернопіль, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Юридична природа зобов'язання у цивільному праві України.....	5
1.1. Дослідження поняття зобов'язання в процесі його історичного розвитку.....	5
1.2. Основні властивості (ознаки) цивільно-правових зобов'язань.....	8
1.3. Суб'єкти та об'єкти зобов'язання.....	11
РОЗДІЛ 2. Юридичні факти в механізмі цивільно-правового регулювання зобов'язань.....	14
2.1. Поняття та ознаки юридичних фактів у доктрині зобов'язального права.....	14
2.2. Класифікація юридичних фактів.....	15
РОЗДІЛ 3. Підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань.....	19
3.1. Договір та інші правочини як підстава виникнення цивільно-правових зобов'язань.....	19
3.2. Акти цивільного законодавства, адміністративні акти, рішення судів як підстава виникнення цивільно-правових зобов'язань.....	23
3.3. Завдання майнової (матеріальної) та майнової шкоди іншій особі.....	25
3.4. Створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності.....	27
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	32
ДОДАТКИ.....	35

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасній доктрині цивілістичної науки зобов'язання виступає однією із основних категорій, що в свою чергу породжує особливий інтерес до нього як з боку законодавців, так і зі сторони вчених-цивілістів.

Всі учасники цивільного обороту, чи то фізичні особи або ж юридичні особи, вступають у майнові та особисті немайнові правові відносини, котрі прийняти називати терміном «зобов'язальні правові відносини».

Якщо звернутися до доктрини римського права, то згідно неї зобов'язання (*obligatio*) полягає у наступному:

1) воно являє собою «правові пута», у силу яких ми примушуємось щонебудь виконати згідно з законами нашої держави;

2) його суть полягає не в тому, аби зробити яку-небудь тілесну річ або який-небудь сервітут нашими, а у тому, щоби «зв'язати» перед нами другого і він нам щонебудь дав, зробив або ж надав.

З цих визначень можна зрозуміти, що римляни вважали людину вільною від других людей до того моменту, поки вона не вступала у зобов'язання.

Під «зобов'язанням» ще у епоху Середньовіччя розумілися правові відносини, в силу котрих особа, яка порушила інтереси другої особи, зобов'язувалася вчинити на користь потерпілого конкретні дії, і таким чином відновити баланс порушеної соціальної рівноваги. Виключно епоха пізнього Середньовіччя внесла свої корективи у зміст терміну «зобов'язання», розуміючи під ним угоду кількох осіб, у результаті котрої у сторін виникали юридичні права та обов'язки.

Тему курсової роботи обрано у зв'язку з її вагомою роллю в суспільному розвитку в сучасних умовах становлення України як демократичної соціальної правової держави.

Питання цивільно-правових зобов'язань досліджували М.М. Агарков, В.А. Бєлов, Н.Ю. Голубєва, О.В. Дзера, О.С. Йоффе, Т.С. Ківалова, Л.А. Лунц,

Р.А. Майданик, Й.О. Покровський, Ф.К. Савіньї, Є.О. Суханов, Є.О. Харитонов та інші вчені.

Метою курсової роботи являється дослідження поняття зобов'язання у доктрині цивільного права, характеристика підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань.

Для досягнення вище вказаної мети, слід було вирішити ряд **важливих завдань**:

- ✓ розкрити сутність поняття зобов'язального права та зобов'язання та підстави його виникнення;
- ✓ визначити юридичну природу зобов'язань, розглянути їх основні ознаки, а також з'ясувати коло суб'єктів та об'єктів;
- ✓ дослідити юридичні факти як підставу виникнення цивільно-правових зобов'язань;
- ✓ провести класифікацію юридичних фактів;
- ✓ розглянути договори та інші правочини як підставу виникнення цивільно-правових зобов'язань.

Об'єктом дослідження курсової роботи виступає чинне законодавство України, а конкретніше, та його частина, котра регламентує цивільно-правові й зобов'язальні правові відносини.

Предметом дослідження курсової роботи являється загальна характеристика зобов'язання як важливого елементу цивільно-правових відносин.

В роботі були використані наступні **методи дослідження**: діалектичний, історико-правовий, логічний метод, структурно-функціональний, порівняльно-правовий.

РОЗДІЛ І. ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

1.1. Дослідження поняття зобов'язання в процесі його історичного розвитку

Найбільшою підгалуззю цивільного права можна з впевненістю назвати зобов'язальне право, норми якого врегульовують відносини майнового обороту, котрі виникають при безпосередньому переході матеріальних чи других благ у економічній формі товару від одних осіб до інших.

Зобов'язальне право увібрало в себе весь спектр правових відносин, що пов'язані з переміщенням майна з галузі виробництва до галузі споживання, тим самим надаючи економічному обороту форми у вигляді обороту цивільно-правового.

Досліджуючи поняття зобов'язання в процесі його історичного розвитку, варто почати з того, що його становлення як правової категорії датується ще добою античності. Римляни розглядали його як загальну категорію, котра охоплювала усі випадки, коли одна особа мала юридичні зобов'язання перед другою і відповідала за їх невиконання.

В Інституціях Юстиніана знаходимо загальне трактування зобов'язання як «правові кайдани», котрі заставляють здійснювати усе те, що відповідало б «праву нашої держави» [1, с. 170]. Трактування зобов'язання як певних правових кайданів (пут) зв'язаності тут не було випадковим. У стародавній час дана обмеженість – кайдани (пута) – була не лише фігуральним виразом. У Законах XII таблиць була прописана норма, яка засвідчує, що боржника, який неспроможний був сплатити борг, зв'язували ланцюгами або шкурами, вагу яких прирівнювали до ваги речей (золота, срібла та ін.), котрі цей боржник заборгував.

З часом зв'язування та кайдани з фізичних перевтілились на правові. «Зв'язаність» починає проявляти себе в майновій відповідальності боржника відповідно із зобов'язаннями. Таким чином, вже в античності зобов'язання

з'являється як правова категорія, котра покликана врегульовувати відносини між учасниками господарських правових відносин.

Еволюція поглядів на поняття «зобов'язання» пройшло нелегкий та довгий шлях. У кожную наступну епоху дане поняття зазнавало змін та вдосконалень.

Історичні періоди існування та розвитку поняття «зобов'язання» зображені у додатку 1.

Кожна держава мала власних представників, котрі вивчали розглядали і тлумачили зобов'язання по-своєму, що наведено у додатку 2.

Характерно, що в римському ранньому цивільному праві мова йшла не про «зобов'язання» як такі, а виключно тільки про способи придбання речей та захист прав, котрі виникали у процесі вчинення вказаних дій (*actio*). І лише з часом у добу класичного римського приватного права як правовий зв'язок між конкретно визначеними суб'єктами (персонами) починає формуватися поняття зобов'язань (*obligatio*), і, як наслідок, розпочалися дослідження «зобов'язання» як окремої правової категорії [2, с. 23]. Найбільш відомим визначенням зобов'язання є визначення Папініана: «*Obligatio est juris vinculum quo necessitate abstringimur alicujus solvendae rei secundum nostrae civitatis jura*», що в дослівно перекладається як: «Зобов'язання являється правовими ланцюгами, що з необхідністю примушують нас щось виконати на користь іншої особи відповідно до законів нашої держави» (Інституції Юстиніана 1.3.13 pr.) [3].

Суть зобов'язання вбачали «не у тому, аби зробити якийсь предмет чи сервітут нашим, але в тому, аби зобов'язати когось дати нам щось, чи зробити, або надати чи дозволити, чи залишити» [2, с. 23]. Звідси випливає, що римські правники динамічний характер відносин між їхніми учасниками вважали основним (Дигести Юстиніана 44.Т.3 pr.) [4].

Наступний розвиток зобов'язальних правових відносин у різних народів відбувався по-різному, проте загальний напрямок його полягав в поступовому послабленні, а з часом і в повному викоріненні особистої відповідальності боржника. Спочатку було заборонено убивство боржника чи продаж його в

чужі руки, наступним кроком стало рабство у кредитора, котре перетворилося на просту боргову кабалу, яка тривала аж до відпрацювання боргу.

Звідси стає очевидним, що особиста відповідальність як боржника, так й заложника з часом стали втрачати своє основне призначення й на перший план вийшла майнова сторона. Оскільки метою зобов'язання у багатьох випадках виступало одержання майнової вигоди від боржника, то під дією її впливу починають вироблятися форми для такого майнового стягнення [5, с. 124].

Белов В. А. вважає, що здійснювати пошук зачатків будь-яких зобов'язань у праві древнього народу в сучасному розумінні аналізованого терміну являється навряд чи правильним. Але, в будь-якому випадку, правові відносини із деліктів у давнину (право помсти, життя-смерті і т.д.) навіть близько не нагадують зобов'язань сьогодення, що являють собою вимоги майнового характеру [6, с. 650].

Із економічним розвитком суспільства зобов'язання стало чи не однією з основних форм його економічного обороту. Якщо ж основною умовою виникнення зобов'язання у стародавні часи були проступки, то потім змінилося співвідношення: обов'язки, котрі виникали із деліктів, почали губитися серед великої кількості зобов'язань, що відповідно виникали з договорів. Суспільне життя вже ніяк не хотіло задовольнятися шаблонами прадідів, а розвиток особистості надав можливість договору реалізувати свою основну функцію – забезпечення економічного обігу.

Ми вже звертали увагу на те, що у цивілістичній науці та законодавстві різних часових періодів історії людства не існувало єдиного підходу до трактування поняття «зобов'язання». Так, Мейєр Д. І. трактував зобов'язання «як правові відносини, у котрих одній особі належить право на дії другої особи» [6, с. 656]. Мається на увазі, що мова йде в даному випадку про право вимоги, адже одна особа має право вимагати від другої вчинення певних дій.

На відміну від Мейєра Д. І., Голевінський В. І. трактує зобов'язання як «юридичні відносини між двома чи більше особами, в силу яких для однієї з цих осіб виникає юридична необхідність що-небудь надати, зробити чи не

робити на користь іншої особи», тобто шляхом опису не активної сторони змісту зобов'язання (право чи вимога на дії), а пасивної (необхідності щось не робити чи робити) [6, с. 657-658].

Своє визначення щодо зобов'язання тлумачить й М. М. Агарков, який визначив його як цивільне правове відношення, у силу якого одна особа (чи декілька осіб) має право вимагати від іншої особи (чи декількох інших осіб) вчинення визначеної дії чи утримання від вчинення будь-якої дії [2, с. 177].

Сучасна вітчизняна концепція зобов'язань знайшла відображення в офіційному тлумаченні зобов'язання, що міститься у ст. 509 ЦК України [7]. Відповідно до нього зобов'язаннями є правовідносини, в яких одна сторона, тобто боржник, зобов'язана вчиняти на користь другої сторони, тобто кредитора, певну дію (передати майно, надати послугу, виконати роботу, сплатити гроші тощо) або ж утриматися від вчинення певних дій, а кредитор у свою чергу вправі вимагати від боржника виконання його обов'язку [7].

Отже, зобов'язання наповнювали сферу майнових відносин у всі часи та у будь-якому соціумі і були невід'ємною складовою господарського життя будь-якої країни. Тлумачення зобов'язання характеризує його як односторонній юридичний зв'язок, що виникає між його учасниками, адже зосереджується увага лише на праві кредитора отримати виконання та обов'язку боржника задовольнити таке право кредитора. Поруч з тим, така пасивна поведінка кредитора не відповідає справжній природі зобов'язання, адже з метою захисту та задоволення свого права, кредитор наділяється ще й перспективою вимагати виконання його обов'язку від боржника.

1.1. Основні властивості (ознаки) цивільно-правових зобов'язань

Норми зобов'язального права зосереджують відносини щодо придбання майна у власність, передачі його в користування, надання послуг, виконання робіт, використання об'єктів права інтелектуальної власності тощо. Зокрема, нормами зобов'язального права визначено порядок переходу майна за договором купівлі-продажу від продавця до покупця; за договором найму від

наймодавця до наймача; за договором підряду порядок виконання підрядником робіт; за договорами про надання послуг надання послуг тощо.

Виключно зобов'язальним правом врегульовуються відносини економічного обороту, а саме ті з них, що виникають при переході від одних осіб до інших таких матеріальних та других благ, котрі набули форми товару. Такої форми можуть набувати не лише речі, але й інші види об'єктів, для прикладу, майнові права, послуги, деякі нематеріальні блага, зокрема результати творчої діяльності, інформація і т.п. Як правило, не набувають економічної форми товару речі, котрі передаються одним членом сім'ї іншому у користування, для споживання, тощо, а також їх роботи та послуги щодо ведення домашнього господарства, перевезення, по догляду за дітьми, хворими членами сім'ї тощо. Тому побутові відносини між членами сім'ї не врегульовуються зобов'язальним правом. У вказаних осіб не виникає суб'єктивних цивільних прав вимагати один від одного виконання робіт, передачі речей, надання послуг такого роду, а також відповідних юридичних обов'язків.

На сьогоднішній день правове регулювання зобов'язального права закріплено книгою п'ятою чинного Цивільного кодексу України [2], котра має назву «Зобов'язальне право» (ст. ст. 509-1215). Окрім того, на зобов'язальні відносини впливають окремі положення загальної частини ЦК (для прикладу, положення про правочини (ст. ст. 202-236)). Необхідно ще раз звернути увагу на те, що зобов'язальне право являється основним інститутом (підгалуззю) особливої частини ЦК України.

У науці сучасного цивільного права існує безліч різних підходів до визначення системи та її складових елементів зобов'язального права.

Як підгалузь цивільного права, зобов'язальне право має власну систему, котра розгалужується та ускладнюється у процесі розвитку потреб учасників майнового обороту. Вона поділяється на Загальну та Спеціальну частини, що включають в себе численні інститути та субінститути.

Із розвитком євроінтеграційних процесів та інших чинників, із переходом від планової до ринкової економіки, кількість зобов'язань збільшилася. До нових видів договірних зобов'язань за діючим ЦК можна віднести факторинг, лізинг, франчайзинг (комерційна концесія), модифіковані моделі договору схову, довірче управління майном тощо, а недоговірними зобов'язаннями виступають вчинення дій у майнових інтересах другої особи без її доручення, створення загрози здоров'ю, життю, майну фізичної або ж юридичної особи [2, с. 9].

Що ж стосується ознак цивільних правових зобов'язань, то підтримуємо думку Голубевої Н. Ю., яка стверджує, що зобов'язальні правові відносини різняться від речових правовідносин за такими наступними моментами:

1) за об'єктом, коли в зобов'язанні це дія зобов'язаної особи, водночас об'єкт може бути визначений не конкретно, а альтернативно чи генерично;

2) за колом пов'язаних зобов'язанням осіб, якими виступають конкретно визначені, відомі особи на момент виникнення такого відношення;

3) за підставами виникнення (окрім того, що такі підстави значно відрізняються, вагомим моментом є те, що зобов'язання може породжуватися у результаті як неправомірних, так й правомірних дій, тоді як в результаті правопорушень правові відносини власності не виникають;

4) у речових правових відносинах суть суб'єктивного права нівелюється до права на власну поведінку, тоді як у відносних правовідносинах вона проявляється правом вимоги чіткої поведінки від зобов'язаних осіб;

5) за конкретною формою, у котрій проявляються права та відповідні обов'язки, тоді як у зобов'язанні це є вимога та борг;

6) за властивостями правового врегулювання, під чим розуміємо те, що для зобов'язання особливе значення має не лише регламентація виникнення, захисту та припинення права, але й чітко прописана процедура його виконання;

7) за характером втілення, що означає наступне: у зобов'язанні право кредитора може бути втілено не за допомогою вчинення уповноваженою особою своїх дій щодо певного блага, а виключно при реалізації боржником

власних зобов'язань, крім певних особливостей, що прописані в ст. 621 ЦК України;

8) за часом існування, що означає, що зобов'язальні правові відносини являються тимчасовими, тобто такими, що виникли на визначений час або ж при не визначеному часі дію зобов'язання обмежується фактичним зацікавленням кредитора в його виконанні;

9) за важливістю для цивільного обороту, що означає, що у зобов'язанні відображена динаміка цивільних прав та обов'язків;

10) за станом розподілу на різні види, адже для видів зобов'язань характерна незамкнутість переліку, тоді як для речових, навпаки, виникають лише у випадках, коли їх певний різновид передбачено законом;

11) за відсутності чи наявності обов'язковості взаємодії їхніх учасників, тобто, для того, аби зобов'язання вважалось виконаним, його сторони повинні взаємодіяти між собою, що не є характерним для речового права;

12) речові правовідносини практично завжди виступають майновими, тоді як зобов'язальні в деяких випадках можуть виступати й немайновими [8, с. 14].

1.2. Суб'єкти та об'єкти зобов'язання

Для зобов'язання як цивільного правовідношення характерна наявність наступних елементів: суб'єктів, об'єктів та змісту. Ст. 2 ЦК України прописує, що під учасниками цивільних правовідносин слід розуміти державу Україну, фізичних та юридичних осіб, територіальні громади, АРК, іноземні держави та решту суб'єктів публічного права. Проте, аби стати суб'єктом зобов'язань, зазначені учасники мають володіти правосуб'єктністю.

Відповідно до ч. 1 ст. 510 ЦК України, боржник та кредитор виступають сторонами в зобов'язанні. Активною стороною зобов'язання виступає кредитор виступає, адже саме йому надається право вимагати від боржника виконувати його обов'язки. Відповідно, пасивним учасником зобов'язань виступає

боржник, на якого покладається обов'язок вчиняти певну дію на користь кредитора.

Поруч із тим, цивільним законодавством передбачено, що в зобов'язанні на стороні кредитора чи боржника можуть бути як одна, так й одночасно кілька осіб (ч. 2 ст. 510 ЦК України).

Здебільшого суб'єкти зобов'язання одночасно виступають як боржником, так і кредитором. Для прикладу, в договорах поставки, купівлі-продажу, оренди та ін. Але є зобов'язання, у котрих одна сторона виступає боржником, а друга – кредитором, наприклад, деліктні зобов'язання чи договір дарування.

На думку В.А. Белова, категорія «сторони» у зобов'язанні вібиває його майнову складову, тоді як поняття «учасника» – особисту. Наявність кількох осіб на будь-якій із сторін конкретного зобов'язання об'єднує їх меншій степені, тобто це часткові зобов'язання, чи в більшій степені, як солідарні зобов'язання, проте зроду не об'єднує настільки, щоб стерти відмінності, котрі є похідними від особистих якостей кожного із учасників [9, с. 691].

Розгалуженість та складність цивільно-правових проявляється в участі у них третіх осіб. Від третіх осіб сторони договору різняться за ступенем правомочності, за функціями і, відповідно, боргу.

Оскільки умовами договору передбачається домовленість його сторін (ст. 626 ЦК України), то звідси випливає, що вони й виступають основними учасниками договірних правовідносин, у той час, як треті особи, як правило, є випадковими учасниками. Від усіх других осіб відрізняє їх перебування у конкретних відносинах із однією зі сторін договору, що й зумовлює можливість набуття ними прав [10, с. 126].

Беручи участь в зобов'язаннях, треті особи пов'язуються правовідносинами виключно тільки з одним із основних суб'єктів – з боржником, бо ж кредитором. Це відрізняє їх від субсидіарних зобов'язань, у котрих додатковий боржник пов'язаний правовідносинами як із основним боржником, так, зокрема, й з його кредитором, і як наслідок, виступає боржником, а не самостійною третьою особою [11, с. 468-469].

Об'єкт виступає важливим елементом цивільного правового зобов'язання. Діяльність фізичних/юридичних осіб та інших учасників цивільного правовідношення в соціальних відносинах здійснюється стосовно нематеріальних й матеріальних благ, що покликані задовольняти певні людські потреби [12, с. 81].

Об'єктом зобов'язання може виступати всяке благо, щодо якого може вчинятися правомірна дія, котра складає зміст обов'язку та зобов'язальної вимоги, і, яке наділене характерними особливостями, що індивідуалізують та визначають цей зміст [9, с. 699]. Зі змісту ст. 509 ЦК України випливає, що об'єктом зобов'язання виступають певні дії (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати послугу тощо) або ж утримання від цих дій.

Варто зауважити, що в зобов'язальних правових відносинах виокремлюють матеріальний та юридичний об'єкт. Матеріальний об'єкт в певних випадках взагалі відсутній. Іноді, за наявності двох юридичних об'єктів в зобов'язанні, лише один є матеріальним об'єктом.

Що ж стосується юридичного об'єкту, то ним визнається певна поведінка або ж утримання від неї щодо вище зазначених нематеріальних і матеріальних благ, для прикладу, в договорі купівлі-продажу таким об'єктом виступає передача покупцеві проданого майна продавцем й відповідно оплата покупцем ціни за придбане майно, тоді як матеріальним об'єктом виступає саме майно або ж друге благо, наприклад, в договорі купівлі-продажу ним буде продана річ [13, с. 95].

Необхідно згадати й про властивості, якими має бути наділений об'єкт зобов'язання. До них Н. Ю. Голубєва відносить:

- 1) корисність;
- 2) визначеність
- 3) фактична можливість;
- 4) юридична можливість [11, с. 471].

РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В МЕХАНІЗМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

2.1. Поняття та ознаки юридичних фактів у доктрині зобов'язального права

Виникнення цивільних правових відносин цивілісти пов'язують із законодавчо визначеними конкретними обставинами реального життя, унаслідок наявності яких суб'єкти цивільного права стають учасниками цивільно-правових відносин, які прийнято називати юридичними фактами.

Саме з них починається, так би мовити, «життя» норми права, що реалізується у правовідношенні, через яке перевіряється її дієвість та реальність.

Цивільне правовідношення являється правовим зв'язком, що ґрунтується на нормах цивілістичної науки, між юридично рівними учасниками цивільних правових відносин.

Аби зрозуміти сутність юридичних фактів, варто розпочати із з'ясування їх поняття у цивільному праві та розкриття їх правової природи. Серед науковців загальновідомо, що юридичні факти не являються однопорядковими категоріями, адже вони можуть бути як простими, так і складними складами, нікчемними, первинними й вторинними, пріоритетними, дефектними тощо, що відрізняються протилежністю та єдністю. А тому, наступним кроком буде наукова класифікація юридичних фактів, оскільки обрання критерію диференціації виступає одним з важливих напрямів для класифікації та уніфікації юридичних фактів.

Зазвичай юридичні факти прийнято поділяти за ознакою залежності їх настання від волі суб'єктів відповідно на події та дії. До подій належать обставини, перебіг котрих не залежить від волі людини (народження людини, стихійне лихо, смерть людини тощо).

Дії ж навпаки відбуваються за волею суб'єктів цивільного права – фізичних та юридичних осіб, а також других учасників цивільно-правових

відносин. До них відносять більшість юридичних фактів (виконання зобов'язання, укладення договору, створення твору чи другого об'єкта права інтелектуальної власності, прийняття спадщини і т.п.).

Підставами виникнення цивільно-правових зобов'язань, насамперед, є:

- 1) договори та інші правочини;
- 2) створення художніх творів, літературних творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної та творчої діяльності;
- 3) заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди другій особі;
- 4) інші юридичні факти.

Варто зауважити, що поняття «інші юридичні факти» включає в себе як правомірні категорії (наприклад, рятування, оголошення конкурсу, ведення чужих справ тощо), так і неправомірні категорії (створення небезпеки, безпідставне збагачення тощо) категорії. Тому слід враховувати, що перелік підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань виступає тільки орієнтовним та доповнюється конкретними нормами ЦК (положення про ведення справ, рятування, безпідставне збагачення тощо). Крім того, підставами виникнення цивільно-правових зобов'язань можуть бути юридичні факти, котрі взагалі й не згадуються у чинному ЦК України [14, с. 236].

2.1. Класифікація юридичних фактів

Акти діючого цивільного законодавства України чіткої класифікації юридичних фактів за тими чи іншими ознаками на сьогоднішній день просто не прописують. Якщо звернутися до ч. 2 ст. 11 ЦК України, то в ній законодавець прописав орієнтовний перелік юридичних фактів, який досить схожий до наведеного свого часу в ст. 4 ЦК 1963 року.

Всі юридичні факти залежно від їх індивідуальних особливостей в науці цивільного права класифікують за певними критеріями, що дає можливість чітко розмежовувати їх один від одного.

Отже, в теорії приватного права юридичні факти ділять за наступними правовими підставами:

1. В залежності від характеру наслідків їх поділяють на:

- 1) ті, що встановлюють право;
- 2) ті, що змінюють право;
- 3) ті, що припиняють право;
- 4) ті, що перешкоджають виникненню або трансформації права;
- 5) ті, що відновлюють право.

2. В залежності від характеру вольового елементу виділяють:

- 1) дії, що є обставинами та фактами, що залежать від волі людини;
- 2) події, що являються обставинами, які виникають та існують незалежно від волі людини і, відповідно, абсолютно невідконтрольні їй. Вони мають правове значення в тих випадках, коли прописані в актах цивільного законодавства або ж самому договору як такі, що породжують виникнення цивільних правових наслідків [15, с. 354].

В свою чергу дії розмежовують на:

- 1) правомірні, а саме сюди відносять ті дії, котрі не суперечать нормам чинного закону, а також дії, що дозволені нормами права або ж прямо ними не заборонені;
- 2) неправомірні, до яких належать проступки, правопорушення та делікти.

Правомірні дії відповідно діляться на:

- 1) юридичні акти
- 2) юридичні вчинки.

Юридичні акти є характерним здійсненням дій, що спеціально спрямовуються на встановлення, зміну або ж припинення цивільних прав та обов'язків.

Стосовно юридичних вчинків, то ними являються дії, що спеціально не спрямовуються на встановлення юридичних наслідків, але породжують такі як наслідок припису закону.

До подій нормотворець відніс явища природного характеру, наприклад, повінь, землетрус, буревій та ін., або соціального характеру, для прикладу, війна, страйк тощо.

Науковці юридичні факти-події розмежовують за наступними ознаками:

- за кількістю учасників їх ділять на масові, колективні та персональні;
- в залежності від повторюваності події поділяються на періодичні (повторювані) та унікальні;
- за тривалістю вони є миттєві (події) та тривалі в часі (процеси);
- за походженням поділяють на стихійні (природні), а також ті, що в своєму походженні залежать від людей;
- за характером наслідків, що настали поділяються на події необоротні та оборотні;
- останні розмежовують на події з визначеною та з невизначеною кількістю осіб, котрі беруть у них безпосередню участь тощо [16, с. 132].

Під юридичними фактами-станами розуміють такі юридичні факти, котрі існують досить тривалий час, періодично або ж безперервно породжують юридичні наслідки. Відповідно стани не можуть бути виділені в окрему особливу групу юридичних фактів поруч із діями та подіями.

За своєю правовою сутністю юридичні факти-стани, як вже згадувалося вище, можуть бути як діями, так і подіями. Факти-стани можуть бути як правовими відносинами, так можуть існувати й поза їх межами. Для прикладу, стан непрацездатності або ж утриманства існує поза правовими відносинами.

Юридичні факти розмежовують також на такі види:

- 1) негативні й позитивні;
- 2) процесуальні й матеріальні;
- 3) підлеглі й головні;
- 4) неоформлені й оформлені та багато інших.

Розглянувши класифікацію юридичних фактів, варто підкреслити, що вона є досить значною, але далеко не вичерпною, бо перебуває в постійному оновленні, а в її основі лежить поділ усіх юридичних фактів на події та дії.

Отже, в цивілістичній науці існує безліч різноманітних класифікацій юридичних фактів, проте найбільш головних і таких, що визнаються більшістю вчених-цивілістів, – чотири, які ми розглянули вище.

О. Р. Шишка називає чотири кваліфікуючі основні критерії щодо систематизації юридичних фактів. До них він відносить:

- 1) наслідки, які породжує юридичний факт (правовстановлюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі);
- 2) форма юридичних фактів (негативна й позитивна);
- 3) характер дії юридичного факту (факти обмеженої (одноразової) дії й факти-стани);
- 4) характер взаємозв'язку факту із індивідуальною волею особи (юридичні події, юридичні дії) [14, с. 230].

Враховуючи, що юридичні факти являються підставою для виникнення, зміни та припинення правовідносин, правильний вибір їх є одним із найважливіших завдань правозастосовуючого суб'єкта [15, с. 225].

РОЗДІЛ 3. ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

3.1. Договір та інші правочини

як підстава виникнення цивільно-правових зобов'язань

В українській цивілістиці без перебільшень, мабуть, немає більш такого правового інституту, як договір, якому уже впродовж тисячоліть приділяється стільки уваги професійними юристами, філософами, економістами і, врешті-решт, законодавцями.

Збільшення значення цивільно-правового договору в житті соціуму обумовлено і зовнішніми факторами. Зокрема, процесами економічної та правової інтеграції, що проходять у країнах Західної Європи. Мова йде про формування європейського єдиного економічного простору, що ніяк неможливо реалізувати без розроблення правових інститутів і форм, котрі при цьому виникають. З огляду на це, врахувавши панування в свідомості європейської спільноти ліберальних цінностей, вирішальну роль тут відіграватиме саме договір.

Термін «договір» має глибоке значення і виходить від спілкування між людьми, яке має своїм результатом досягнення певної домовленості між ними і може використовуватися як у вузькому, так і в широкому розумінні.

Як слушно зазначає В. Луць, договір та його конструкція проникає у всі сфери духовного й економічного життя суспільства [17, с. 118]. У нинішніх умовах роль договору як універсальної юридичної форми опосередкування ринкових відносин постійно зростає ще більше. Адже, саме функціонування ринкового механізму та перехід до ринкової економіки стають можливими виключно за умови, якщо основна маса товаровиробників буде мати свободу в підприємництві та господарській діяльності.

У цілому варто зазначити, що завдячуючи договорам, котрі укладаються в сферах торгівлі (в тому числі роздрібної), готельного, медичного та банківського обслуговування, зв'язку, перевезення транспортом загального

користування, зв'язку тощо, забезпечуються як духовні, так й матеріальні потреби широкого кола громадян у послугах і товарах.

Духовні інтереси споживачів у сферах творчої та інтелектуальної діяльності реалізуються через укладання та виконання договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності (ліцензійний договір тощо) чи договорів на виконання дослідно-конструкторських, науково-дослідних або і технологічних робіт тощо.

Як зазначає В. Луць «про вирішальне значення договору серед правових інститутів цивільного права свідчить той факт, що з 1308 статей чинного Цивільного кодексу України майже половина з них безпосередньо присвячена договору, починаючи із загальних положень про договір (глави 52-53) і закінчуючи нормами про окремі види договорів (глави 54-77). Більш того, договірних відносин торкаються й ті положення ЦК України, котрі визначають обсяг та зміст цивільної правосуб'єктності фізичних/юридичних осіб та інших учасників цивільного обороту, норми про правочини, представництво, право власності, позовну давність. Більшість загальних положень про зобов'язання і, в тому числі, про способи їх забезпечення (заставу, неустойку, поруку, завдаток, гарантію, притримання тощо) ґрунтуються на конструкції цивільно-правового договору» [17, с. 119].

Термін «договір» має глибоке значення й може використовуватися як у вузькому, так і в широкому розумінні. У дисертаційному дослідженні О.В. Олюха дає своє визначення вузького розуміння договору – «це цивільно-правове поняття, в якому саме і знаходиться методологічна основа науково-правового визначення договору, оскільки саме цивільне право найбільш широко оперує поняттям «договір» [18, с. 3].

Основними ознаками цивільно-правового договору виступають: персоніфікований характер; добровільність укладення; рівність сторін; спільність інтересів; згода сторін по всіх аспектах договору; правове забезпечення, взаємна відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань.

Ч. 1 ст. 638 ЦК України прописує, що важливою вимогою, яку висуває законодавець до цивільного правового договору є те, що він вважається «укладеним при досягненні та узгодженні його сторонами всіх істотних умов» [7]. Цивільний закон визнає умову про предмет договору абсолютною істотною умовою для якого-небудь виду договору (ч. 1 ст. 638).

Звідси випливає, що, керуючись положеннями діючого цивільного законодавства та сучасної теорії українського цивільного права, цивільно-правові договори, котрі не мають свого предмету, просто не існують. Отож, предмет договору виступає однією з істотних умов будь-якого договору.

Правочин безперечно вважається одним із юридичних фактів в усі часи розвитку правової держави та сучасною юридичною практикою. Правочин, як й цивільно-правовий договір входить до класифікації юридичних фактів, що породжують, змінюють чи припиняють цивільно-правові зобов'язання. Самі по собі соціальні відносини, як відомо не стають юридичними тобто правовими. Для цього потрібна наявність певних обставин, за яких наставали б певні юридичні наслідки. Цими обставинами, як ми вже досліджували раніше, виступають юридичні факти, до яких відповідно до п.1 ч.2 ст. 11 ЦК України належать і договори, і інші правочини як підстави виникнення цивільних прав та обов'язків [7].

Згідно ч. 1 ст. 202 чинного ЦК України, правочином являється «дія особи, що спрямована на набуття, зміну або ж припинення цивільних прав та обов'язків [7]. Отже, нормотворець відштовхується від того, що правочин являється правомірною дією учасника цивільних правових відносин, котрий має для цього повну дієздатність та переслідує явну мету, а саме набуття, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. На відміну від злочинів та адміністративних актів, правочин різниться своїми специфічними ознаками.

У законодавчому визначенні зазначені виключно тільки дві головні ознаки правочину: правочин завжди являється дією фізичних/юридичних осіб, що спрямовується на досягнення конкретного юридичного результату, а саме на встановлення, зміну чи припинення цивільно-правових відносин [19].

Вважаємо за доцільне розглянути наступні основні ознаки правочинів.

Перш за все, правочин являється правомірною дією, яка кардинально відрізняється від таких юридичних фактів, як правопорушення чи проступки. Правомірність, як ознака правочину, повинна відповідати загальним засадам діяльності громадянського соціуму, в тому числі, домінуванням права над законом. Цю ознаку правочину оцінюють через принципи цивільного права. З другої сторони, в випадках порушення ознаки правомірності, нормотворець й далі продовжує використовувати поняття «правочину», проте вже недійсного. Для прикладу, правочин, який порушує публічний порядок (ст. 228 ЦК України).

По-друге, сутність правочину ніяк не може суперечити моральним засадам соціуму (ч. 1 ст. 203 ЦК).

По-третє, особа, котра вчиняє правочин, обов'язково повинна бути дієздатною, тобто здатною усвідомлювати свої дії та керувати ними, тобто володіти правосуб'єктністю. У тих випадках, коли особа визнається недієздатною чи обмежено дієздатною, то як наслідок укладений правочин визнається недійсним (ст. 223, 226 ЦК).

По-четверте, правочин завжди являється вольовим актом, чим він суттєво відрізняється від інших юридичних фактів – подій, настання чи ненастання яких не залежить від волі людини. Правочину просто не може бути без волевиявлення.

По-п'яте, правочини являються завжди діями, учиненими фізичними/ юридичними особами й державою як суб'єктами цивільного права. Можливість здійснення правочину входить у зміст їхньої цивільної дієздатності. Тому правочини необхідно відрізняти і від таких дій, як акти компетентних державних органів, які хоч і породжують цивільні правовідносини, але самі по собі виступають державно-владними актами, що видаються в межах компетенції цих органів – суб'єктів адміністративного права.

По-шосте, правочин породжує юридичні наслідки, адже виключно чинним цивільним законом визначаються ті правові наслідки, що настають у

разі вчинення правочину. Тому, як приклад можна навести, видачу зброї працівникам органів внутрішніх справ не можна розглядати, як укладення правочину та врегульовувати за допомогою норм цивільного права (договору найму або ж зберігання чи будь яких інших).

Значення правочину полягає в тому, що він виступає найпоширенішим видом юридичного факту (юридичною дією), за допомогою якого реалізується абстрактна цивільна правоздатність, шляхом набуття конкретних цивільних суб'єктивних прав та обов'язків. За допомогою правочинів особи приватного права мають можливість сповістити про присутність у них бажання на встановлення, зміну чи припинення суб'єктивних прав й обов'язків.

Згідно чинного законодавства правочини поділяють на односторонні та дво- або ж багатосторонні (договори). Одностороннім правочином являється дія однієї сторони, котра може бути представлена однією чи кількома особами. Односторонній правочин створює обов'язки виключно для особи, яка його вчинила. До односторонніх правочинів у цивільному праві зараховують, наприклад, заповіт, прийняття спадщини, доручення, відмову від прийняття спадщини та інші [20, с. 296]. Тобто, виходить так, що договори не можуть бути односторонніми в сенсі участі в договірних відносинах лише однієї сторони, тому що договір – це угода кількох суб'єктів.

3.2. Акти цивільного законодавства, адміністративні акти, рішення судів як підстава виникнення цивільно-правових зобов'язань

Своєрідну групу підстав виникнення зобов'язань в цивільному праві становлять акти суб'єктів публічного права. До них законодавець відносить:

- а) безпосередні приписи актів цивільного законодавства;
- б) рішення суду;
- в) акти управління (адміністративні) акти органів державної влади, органів влади АР Крим або органів місцевого самоврядування (адміністративні акти, акти управління). Важливо, що зміст зобов'язання, котре породжується безпосередньо таким актом, визначається й ним.

Щоправда, підставою виникнення зобов'язань виступає юридична сукупність, яка в собі містить припис закону і договір, або є адміністративний акт та укладений на його підставі договір тощо. Для прикладу, житлове зобов'язання щодо користування помешканнями в будинках комунального фонду з'являється із досить складної правової сукупності: договору житлового найму та ордера, на основі якого він укладений.

Для виникнення такого зобов'язання та його існування, в такому випадку, необхідна присутність обох юридичних фактів: як адміністративного акту, так і самого договору. За відсутності одного з них зобов'язальне правовідношення не може виникнути.

Важливість адміністративного акту у складному юридичному складі проявляється, перш за все, в тому, що він юридично породжує зобов'язання сторін (або ж одну зі сторін) укласти договір на умовах, що прописані адміністративним актом. Тому зміст зобов'язання в зазначеному випадку визначається нарівні із законом не лише договором, але й адміністративним актом, на підставі якого він був укладений.

Акти органів публічної влади, органів влади АР Крим та муніципальних органів (органів місцевого самоврядування), що функціонують як суб'єкти публічного, не приватного права, за своєю правовою природою являються адміністративними, тобто владними, актами, - виключно у випадках, що прописані актами цивільного законодавства. Поруч із тим, зазначені адміністративні акти можуть виступати підставою для укладення договорів. При цьому, вони впливають як на зміст самого договору, так й на зміст зобов'язання, що в результаті ним породжується (ст. 648 ЦК).

Що ж стосується судових рішень, то у постанові по справі № 916/190/18 від 04.06.2019 Велика Палата Верховного дала правовий висновок про те, що розстрочення виконання судового рішення не припиняє договірних зобов'язань. Наприклад, у даному рішенні прописано, що діюче законодавство «не пов'язує припинення зобов'язань із наявністю судового рішення чи відкриттям виконавчого провадження з його примусового виконання, а

наявність судових актів про стягнення заборгованості не припиняє грошового зобов'язання боржника й, таким чином, не позбавляє кредитора права на одержання передбачених ч. 2 ст.625 ЦК України грошових сум» [21]. Вирішення судом спору про стягнення грошей за договором не змінює природи зобов'язання та підстав виникнення відповідного боргу.

Відповідно, відстрочення виконання судового рішення спрямовано на забезпечення повного його виконання та виступає допоміжним процесуальним актом реагування судового органу на перешкоди, котрі роблять неможливим або ж ускладнюють виконання такого рішення.

Поруч із тим, відстрочення або ж розстрочення виконання судового рішення не є правоперетворюючим судовим рішенням. Саме розстрочення впливає виключно на порядок примусового виконання самого рішення, а природа заборгованості за відповідним договором залишається незмінною.

Звідси висновок, що відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення не змінює цивільних або господарських зобов'язань, зокрема, у частині термінів його виконання. Замість того, таке відстрочення чи розстрочення унеможлиблюють примусове виконання судового рішення до завершення термінів, що визначені судом.

3.3. Завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі

У даному питанні мова піде про завдання шкоди другій особі як підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань. Отже, значення таких охоронних зобов'язань полягає обов'язку відшкодувати правопорушником завдану матеріальні (майнову) та моральну шкоду або ж вернути набуте чи збережене майно потерпілому, тобто, в будь-якому випадку вони спрямовуються на досягнення правомірного результату.

Досить часто майновим та особистим немайновим благам суб'єктів цивілістичної науки може бути завдано шкоди. Це засвідчує той факт, що переважна більшість справ, котрі розглядаються судами загальної юрисдикції, пов'язані саме із відшкодуванням завданої шкоди.

Інститут відшкодування шкоди в цивільному законодавстві становить собою інститут, що покликаний забезпечувати реакцію соціуму на порушення правових норм та здійснює відновлювальну функцію, що спрямована на приведення майнового стану потерпілого до попереднього правомірного стану, що існував до проступку. За своєю сутністю цей інститут відіграє додаткову роль в забезпеченні виконання функцій рештою інститутів.

С. Д. Гринько зазначає, що різновидом зобов'язань із відшкодування шкоди виступають зобов'язання, що із відшкодування шкоди, що була завдана правомірними діями. Таким чином, автор підтримує думку, що інститут відшкодування шкоди покликаний вирішити й вирішує значно глобальне завдання, а саме забезпечити ліквідацію наслідків в результаті завданої шкоди, відновити порушені права потерпілого [22, с. 66].

В чинному ЦК України даному питанню присвячено три статті: 1169, 1170 та 1171 [7]. Можна виділити наступні ознаки, що притаманні власне зобов'язанню із відшкодування шкоди, що була завдана правомірними діями. Отже, до них слід віднести:

1) шкода, що була завдана правомірно, має бути відшкодована виключно у випадках, передбачених чинним законом;

2) при відшкодуванні даного виду шкоди можна відступити від засади повного відшкодування шкоди, оскільки обсяг відшкодування визначається законом (ч.2 ст. 1171 ЦК України);

3) за присутності деяких ознак протиправності, наприклад, при перевищенні меж необхідної оборони, завдання аналізованого виду шкоди необхідно розглядати як підставу для зменшення розмірів відшкодувань (ч.2 ст. 1193 ЦК України);

4) важливим є те, що питання про цивільну правову відповідальність у даному випадку не виникає, адже аналізований вид зобов'язання виключає винність та протиправність завдання шкоди;

5) відновлення попереднього майнового становища потерпілої особи виступає основною функцією даного виду зобов'язання;

б) в силу зазначених зобов'язань відшкодуванню підлягає виключно майнова шкода, що була завдана фізичним/юридичним особам і, в разі спричинення каліцтва або ж іншого пошкодження здоров'я чи смерті потерпілого, відшкодовуються майнові витрати;

7) згідно ст. 1172 ЦК України, юридична/фізична особа повинна відшкодувати шкоду, що була спричинена їх працівником або ж іншою особою.

3.4. Створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності

Проаналізувавши положення ч. 2 ст. 11 ЦК України видно, що дана норма серед інших підстав виникнення цивільних прав та обов'язків містить й створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності, що за своєю суттю різняться від других правочинів та договорів, які законодавець прописав у інших пунктах цієї ж статті.

З огляду на це, виникає запитання: чому вони названі відокремлено від правочинів? Можливо, вони самі по собі не є правочинами? У попередніх розділах нами було розглянуто характерні ознаки правочинів, відповідно до яких можна підвести підсумок, що вони різняться від «актів створення» результатів інтелектуальної, творчої діяльності наступними рисами.

Перш за все, правочин являється волевим актом, що спрямований на досягнення конкретного юридичного результату, іншими словами, воля в правочині постійно спрямовується власне на встановлення, припинення або ж трансформацію цивільних прав та обов'язків. Ця ознака й відрізняє їх від «актів творчості», котрі породжують юридичні наслідки незалежно від волі суб'єкта цивільного права. Мається на увазі, що автором результату інтелектуальної, творчої діяльності, а тому й суб'єктом авторських правових відносин інтелектуальної власності може бути не тільки особа з повною, неповною або ж частковою дієздатністю, але й особа, що обмежена в цивільній недієздатності, або ж узагалі визнана судом недієздатною [23, с. 77].

По-друге, в правочинах проявляється воля їх учасників, котра повинна бути виражена ззовні, що йменується волевиявленням. Воно ж являється суттю правочинів, без якого немає самих правочинів. Так, для прикладу, дії, що не наділені вільним волевим характером (дії у стані афекту, дії недієздатної особи, рефлекторні дії тощо) ніколи не можуть бути визнаними як правочини. Також не будуть правочинами дії (хоч і вільні, і волеві), котрі спеціально не спрямовані на досягнення конкретного юридичного результату. Тоді як, створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності можливо й у випадках невідповідності волі та волевиявлення творця. Навіть тоді, коли виникає так би мовити «творча невдача», тобто результат виявився значно гіршим, ніж надіявся автор, у нього все одно виникає право інтелектуальної власності на цей результат.

По-третє, правочин відрізняється від результатів інтелектуальної, творчої діяльності й тією умовою, з якою пов'язується його чинність. Зокрема, зміст правочину ніяк не може суперечити моральним засадам суспільства й актам чинного цивільного законодавства. Правочин може вчиняти виключно суб'єкт, який наділений необхідним обсягом правочиноздатності та багато інших ознак, які розглядалися у попередніх розділах. Тоді як, правомірність «акту створення» впливає з того, що конституційне положення відносно свободи творчості не містить прямої вказівки на вимогу правомірності даного акту (ст. 41 Конституції України). А тому впливає, що «акти творчості» можуть бути визнані неправомірними виключно у випадках, що прямо встановлені законом [23, с. 79].

Проаналізовані відмінності й, зокрема, та обставина, що створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності не повинна обов'язково бути спрямованим на виникнення, зміну або ж припинення цивільних прав і обов'язків, через що для породження правових відносин інтелектуальної власності не має важливого значення та обставина, чи бажав творець налагодити цивільні права та обов'язки з другими суб'єктами (для прикладу, створення твору за договором замовлення), чи

створював автор твір, не маючи такого наміру, настановлюють на висновок, що аналізований «акт створення» не тільки формально, але й за своєю суттю ніяк не може розглядатися як правочин.

Отже, з впевненістю можна стверджувати, що здебільшого «акт творчості» виступає юридичним учинком, адже воля творця спрямовується на досягнення творчих результатів, а не на встановлення юридичних наслідків (виняток становить створення твору на замовлення тощо).

ВИСНОВКИ

Дослідивши дану тему, слід зробити наступні висновки.

Зобов'язання наповнювали сферу майнових відносин у всі часи та у будь-якому соціумі і були невід'ємною складовою господарського життя будь-якої країни. Тлумачення зобов'язання характеризує його як односторонній юридичний зв'язок, що виникає між його учасниками, адже зосереджується увага лише на праві кредитора отримати виконання та обов'язку боржника задовольнити таке право кредитора. Поруч з тим, така пасивна поведінка кредитора не відповідає справжній природі зобов'язання, адже з метою захисту та задоволення свого права, кредитор наділяється ще й перспективою вимагати виконання його обов'язку від боржника.

Характеризуючи поняття зобов'язання, насамперед варто відзначити, що зобов'язання являються цивільними правовими відносинами, виникнення яких цивілісти пов'язують із юридичними фактами. Саме з них починається, так би мовити, «життя» норми права, що реалізується у правовідношенні, через яке перевіряється її дієвість та реальність.

У зобов'язанні, як і у будь-якому іншому цивільному правовому відношенні, участь беруть не менше двох осіб, котрі йменуються його суб'єктами – кредитор та боржник.

Що ж стосується юридичних фактів, то можна із впевненістю стверджувати, що їх роль являється найважливішою в цивільно-правових зобов'язаннях, адже цивільні права та обов'язки можуть виникати як безпосередньо на підставі норм цивільного права, так й з підстав, котрі не прописані у правових нормах. При цьому, наявність юридичного факту являється обов'язковою ознакою в кожному разі, адже в силу обставин реальної дійсності відбувається виникнення, зміна та припинення суб'єктивних прав та обов'язків.

Як і безліч інших життєвих обставин, події можуть бути віднесені до юридичних фактів-подій в тому випадку, якщо вони тягнуть за собою

виникнення відповідних процесуальних юридичних наслідків. Це можливо виключно у випадках, коли норма права передбачає для відповідної моделі події настання відповідних наслідків. Така позиція обумовлена тим, що події, як обставини, не залежні від волі людини, не можуть розглядатися в якості процесуальних юридичних фактів: події набувають значення тільки в поєднанні з процесуальними діями, а отже, не мають значення самостійних процесуальних фактів, котрі здатні спричинити настання процесуальних наслідків.

Що ж до підстав виникнення зобов'язань, то вважаємо, що ними, окрім прописаних законодавцем, слід вважати нормативні акти, в яких визначені ті чи інші зобов'язання певних суб'єктів. А тому, дослідження правової природи зобов'язання, притаманних йому ознак й надалі залишається актуальним і невичерпним, а тому може бути предметом подальших наукових праць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Орлов І. В. Генезис поняття «зобов'язання» в юридичному та економічному напрямках бухгалтерського обліку. *Міжнародний збірник наукових праць*. Випуск 1 (16). С. 170-177. URL : <file:///C:/Windows/system32/config/systemprofile/Downloads/51469-103433-1-PB.pdf>
2. Ківалова Т. С. Поняття та система зобов'язань у цивільному праві України / Т. С. Ківалова. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 22-27.
3. Институции Юстиниана / Перевод с лат. Д. Расснера ; Под ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова. М. : Зерцало, 1998.
4. Дигесты Юстиниана : Пер. с лат. / Отв. ред. Л. Л. Кофанов. М. : Статут, 2005. Т. 6, полут. 2.
5. Слома В. М. Поняття зобов'язання у цивільному праві. *Юридичний вісник*. № 1 (38). 2016. С. 123-128.
6. Гражданское право : актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. М. : Юрайт-Издат, 2007. 993 с.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44, ст. 356.
8. Голубєва Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України : методологічні засади правового регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Н. Ю. Голубєва. Одеса, 2013. 42 с.
9. Белов В. А. Гражданское право : Общая и особенная части : учебн. М., 2003. 960 с.
10. Спасибо-Фатеева И. В. Харьковская цивилистическая школа : о договоре: моногр. / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печеный, В. И. Крат др. ; под. общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2017. 576 с.
11. Голубєва Н. Ю. Характеристика елементів зобов'язання. URL : <http://www.apdp.in.ua/v59/65.pdf>.

- 12.Слома В. М. Елементи цивільно-правового зобов'язання. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2 (10). 2017. С. 79-82.
- 13.Блащук А. М. Поняття та правова природа припинення цивільно-правового зобов'язання. URL : <http://www.univer.km.ua/visnyk/707.pdf>.
- 14.Цивільне право : підручник : у 2 т. *Нац. унт «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»* / за ред. В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. Х. : Право, 2014. Т. 2. 816 с.
- 15.Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. К. : Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.
- 16.Цивільне право України : академічний курс : підруч. : у двох томах / за заг. ред. Я. М. Шевченко. Т. 1. Загальна частина. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». 2003. 520 с.
- 17.Луць В. До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 118-128.
- 18.Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір : поняття, функції та система : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец. 12.00.03 / В. Г. Олюха. К., 2003. 20 с.
- 19.Зайцев О. Л. Правочини в цивільному праві. URL: <file:///C:/Windows/system32/config/systemprofile/Downloads/jfLNF0PVEsO0GOzE6xVqAO5GhqMVP2V0.pdf>
- 20.Гордеюк А. О. Проблема співвідношення категорій «правочин» та «договір» у цивільному законодавстві України. *Гуманітарний часопис*. 2014, № 4. С. 84-89.
- 21.Кожух М. С. Розстрочення виконання судового рішення як підстава припиняє договірне зобов'язання. 15 листопада 2019 року. URL : <http://bnc.in.ua/publikatsiji/pravovij-suprovid-gospodarskoji-diyalnosti/1571-rozstrochennya-vikonannya-sudovogo-rishennya-yak-pidstava-pripinyae-dogovirnogo-zobov-yazannya.html>
- 22.Гринько С. Д. Поняття та підстави виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої правомірними діями. URL :

http://univer.km.ua/statti/6.hrynko_s._d._ponyattya_ta_pidstavy_vynyknennya_zobovyazan__iz_vidshkoduвання_shkody,_zavdanoyi_pravomirnymy_diyamy.pdf

23. Харитонов О. І. Проблемні питання виникнення творчих (авторських) правовідносин інтелектуальної власності. *Часопис цивілістики*. Випуск 13. С. 75-84. URL : file:///C:/Windows/system32/config/systemprofile/Downloads/Chac_2012_13_17.pdf

